

Helse- og omsorgsdepartementet - HOD

Postboks 8011 Dep
0030 OSLO

Vår referanse: 23/01413-1
Arkivkode:
Saksbehandler: Anne Gamme
Deres referanse:
Dato: 02.01.2023

«Bo trygt hjemme – reformen» – innspill fra KS

Innledning

KS oversender etter dialog med Helse- og omsorgsdepartementet innspill og eksempler på kommunale løsninger og praksis til stortingsmeldingen om «Bo trygt hjemme - reformen». I innspillet kommenterer vi de 4 hovedområdene og peker på det vi vurderer som viktige premisser for at de kan realiseres.

KS viser til regjeringens innsatsområder nevnt som del av Bo trygt hjemme reform:

- **Kompetente og myndiggjorte medarbeidere**
- **Levende lokalsamfunn**
- **Boligtilpasning og planlegging**
- **Trygghet for tjenester og støtte til pårørende**

Utfordringene for langsiktig bærekraft i velferdstjenestene er velkjent. Gjennom den nasjonale og regionale «Leve hele livet» satsingen har kommunene fått verdifull drahjelp til sitt nødvendige arbeid med både forebygging av fremtidig omsorgsbehov og tilpasning av tjenestene. KS vil understreke betydningen av at resultatene av godt arbeid lokalt, regionalt og nasjonalt gjennom «Leve hele livet» videreføres i egnet form i en ny «Bo trygt hjemme» reform.

KS er enige i regjeringens mål om at flere skal kunne få bo trygt hjemme hvis de kan og vil, med vekt på forbyggende arbeid, boligutvikling og inkluderende og tilgjengelige lokalsamfunn for mennesker i alle aldre. Når mange skal bo hjemme og motta tjenester så har vi noen utfordringer: Brorparten av dagens boligmasse er oppført i en tid da det var lavere krav til tilgjengelighet og universell utforming.

Kompetente og myndiggjorte medarbeidere.

Som innsatsområde er dette svært viktig. Det er også et område det er gjort mye på over mange år. For arbeidsgivere handler det om å benytte den menneskelige ressurs bedre. For arbeidstakere handler det om å få mer innflytelse over egen arbeidshverdag. Myndiggjorte medarbeidere opplever utvikling på tre sentrale områder: medvirkning, kompetanse og ansvar. Konkrete tiltak som retter seg mot de relasjonelle aspekt ved arbeidstakerrollen gir best effekt. Dette er tiltak som ivaretar ansattes behov for et godt arbeidsmiljø, innbyr til medvirkning, tilrettelegger for kompetanseutvikling og ivaretar hele mennesket. Spesielt vellykket er en kombinasjon av tiltak mellom ulike former for faglige fora og fleksible arbeidstidsordninger. Det er imidlertid to viktige forutsetninger for å få til en positiv utvikling. Det ene er arbeidsmiljøet. Den andre er nærmeste leder som har en viktig rolle som tilrettelegger og motivator.

Tillit til og samarbeid med medarbeidere er grunnleggende i den norske ledelsesmodellen. Det er medarbeiderne, gjerne sammen med brukere som er tette på problemstillingene og dermed løsningene. Tillit handler om at medarbeidere opplever autonomi og handlingsrom gjennom å jobbe selvstendig, innenfor rammer satt av ledelsen. God tillitsbasert ledelse i kommunal sektor er avgjørende for å skape gode tjenester til innbyggerne. Ansatte skal få tid og tillit til å gi brukerne bedre tjeneste ved at aktivitet flyttes fra rapportering til produksjon av tjenester.

Heltidsløft

Heltid er bra for den enkelte arbeidstaker, for arbeidsmiljøet, for arbeidsgiver som har et stort arbeidskraftbehov og ikke minst for brukerne. Derfor er det naturlig å ta det med som et punkt til «Bo trygt hjemme» reform. KS og partene har siden 2013 satt heltid på dagsorden gjennom heltidserklæringen. Heltid gir bedre kontinuitet og kvalitet på tjenestene, og deltidsansatte representerer en stor, uutnyttet resurs for kommunen som arbeidsgiver og tjenesteleverandør. Deltidsutfordringen er en kompleks problemstilling, som krever flere tilnærminger. Det handler om organisering av arbeidet, utlysning av stillinger, kompetanse, frivillig deltid, arbeidstidsordninger, med mer. Og løsningene må finnes innenfor rammen av en døgnkontinuerlig tjeneste for å imøtekomme brukernes behov. Denne utfordringen må løses med nye grep, og samarbeidet mellom arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene er sentralt. Det foregår mye godt arbeid lokalt, og det er avgjørende med tillit til at partene lokalt kan finne gode løsninger. Midler på statsbudsjettet kan være positivt for å gjennomføre lokale tiltak, men det er avgjørende at tiltakene er innrettet slik at løsningene kan bli varige. Gode rammebetingelser og fleksibilitet er vel så avgjørende for at partene skal lykkes lokalt. Det vil føre for langt å nevne alle tiltak som skaper kompetente og myndiggjorte medarbeidere i kommunale tjenester.

Beholde fleksibilitet i arbeidstidsbestemmelsene

KS mener at det er arbeidsgiver som etter drøftinger skal fastsette arbeidstiden i helt ordinære turnuser til beste for de ansatte og brukerne. De arbeidstidsordningene som benyttes i pleie og omsorg per i dag, krever etter loven i all hovedsak avtale med de tillitsvalgte. Arbeidstiden må ta utgangspunkt i driftsbehovet, og det må derfor ligge til arbeidsgiver å fastsette ordinære arbeidstidsordninger. Det er behov for større fleksibilitet for arbeidsgiver til å organisere tjenestene for å ivareta brukernes rett til og behov for helse- og omsorgstjenester, og helt avgjørende om målet er å opprettholde velferden i tiden som kommer.

Levende lokalsamfunn

Tiltak for «Levende lokalsamfunn» spenner over mange temaområder. Gode og levende lokalsamfunn forutsetter samspill, demokrati, medvirkning, næringsutvikling og frivillighet for å nevne noe. Gitt at det skal være en tematikk i en Bo trygt hjemme reform så bør det etter KS mening rammes inn, slik at ikke alle forutsetninger omtales, men at det heller pekes på tiltak som bør forsterkes eller endres. For øvrig vises det til KS innspill til distriktmeldingen, demografiendringene og temahefte om samfunnsutvikling:

<https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/horningsinnspill/?dnid=14093&h=10004188>

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-det-handler-om-norge-utredning-om-konsekvenser-av-demografiutfordringer-i-distriktene/id2815127/?uid=cdfad341-9ae5-4b3c-b2bb-4f03a0b3c688>

<https://www.ks.no/globalassets/fagomrader/samfunnsutvikling/Temahefte-samfunnsutvikling-folkevalgtprogrammet-2016.pdf>

Boligtilpasning og planlegging

De fleste anerkjenner nå at de demografiske utfordringene vi står ovenfor ikke alene løses med bygging av nye omsorgsboliger og sykehjemsplasser. Dette er dyre løsninger når det gjelder både investeringskostnader og ikke minst forvaltning, drift og vedlikehold. KS har sammen med kommuner jobbet over tid med hvordan vi kan fremme mer bærekraftige boligløsninger. Kommunesektoren spiller en viktig rolle i å møte fremtidens behov for mer bærekraftige boligløsninger. Gjennom god by- og tettstedsplanlegging, samspill med innbyggerne og frivillig sektor, kan kommunene mobilisere ressurser og dempe behovet for heldøgns omsorgsplasser og helsetjenester.

Mange boliger i Norge er som nevnt dårlig tilpasset personer med nedsatt funksjon/bevegelseshemming. Nasjonale tall viser at to tredjedeler av boligmassen har vanskelig tilgjengelighet med trapper og/eller bratt terreng til inngangspartiet og ca. en tredjedel har ikke alle nødvendige boligfunksjoner på inngangsplanet. Bare en prosent av boligene er fullstendig tilgjengelige for rullestol- brukere. En godt utformet bolig er brukbar og funksjonell i alle faser i livet, også hvis man blir dårligere til bens eller blir avhengig av rullestol eller rullator.

Mange kan gjøre mye på egen hånd når de allikevel pusser opp eller oppgraderer boligen sin. Det handler ofte om at mange ikke vet hva som vil være gode tiltak for å kunne bo hjemme så lenge som mulig. Dette må stat og kommune bidra til. Bedre boligrådgivning, også fra kommunal sektor kan være et viktig virkemiddel og bidrag til å endre denne situasjonen.

Interessant nok viser en befolkningsundersøkelse gjennomført av Husbanken at hvis noen får vansker med å gå i trapper, eller trenger enkle hjelpemidler for å klare seg selv, så mener et stort flertall av de som har svart at det er det offentlige som, helt eller delvis, har ansvaret for å tilpasse boligene. 7 av 10 svarer at det offentlige må ta ansvar for dette. Bare 3 av 10 oppgir at den enkelte selv har ansvaret for å tilpasse boligen ved endringer i helse, funksjonsnivå og bevegelighet. Det er flest blant de yngste, de med lavest inntekt og innbyggere i distriktkommuner som mener at det er myndighetene som må sørge for tilpassede boliger til de som trenger det.

Her er det behov for større oppmerksomhet om hva den enkelte faktisk kan gjøre selv. Det har vært gjennomført en kampanje «planlegge litt»¹ i regi av aldersvennlig Norge hvor KS også deltar, og KS har utgitt flere temahefter om bolig og tilgjengelighet. Gjennom godt planarbeid og regulering kan kommunene legge til rette for at flere eldre søker sammen i felles boligløsninger der hvor dette er ønsket og naturlig. Eldrefelleskap hvor eldre går sammen i egen regi eller som følge av nye boligkonsepter, vil kunne avhjelpe og utsette tjenestebehov lenger opp i omsorgstrappen. Det bør vurderes som del av reformen om incentivene til å fremme en slik utvikling er tilstrekkelige til at befolkningen faktisk velger det. Se for øvrig:²

KS registrerer at flere tar til orde for at kommunene i større grad skal bygge egne boliger til folk der markedet ikke fungerer. Her forutsetter KS at kommunal sektor forholder seg til dagens lovverk for vanskeligstilte på boligmarkedet. Det er ikke bærekraftig at kommunal sektor forventes å dekke opp behovene i det som er et privat ansvar, eller resultat av et dårlig fungerende eiendomsmarked. Det bør heller søkes og utvikles gode modeller for samarbeid hvor den enkelte innbygger kan kjøpe seg inn, bruke

---

¹ <https://www.planleggellitt.no/en/forside/>

² [Dalaneset – livsløpsboliger med fellesskapsløsninger i distriktet - YouTube](#)

leie- til- eie løsninger eller Husbankens låneordninger for å etablere boligprosjekter i områder hvor det er vanskelig å få til utbygging. Det finnes flere gode eksempler på dette. KS registrerer at det i en del nye prosjekter er lagt inn fellesareal som stimulerer til sosiale relasjoner og møteplasser og hvor folk hjelper hverandre.

Bedre hjelpemidler og teknologi

KS er opptatt av at bo trygt hjemme-reformen må sørge for utvikling av bedre hjelpemidler og velferdsteknologi. Det trengs bedre samordning av hjelpemiddelområdet generelt. Reformen må legge til rette for at det utvikles bedre hjelpemidler som er tilgjengelig for befolkningen. Dette er ikke et ansvar som kommunene kan ta alene. En svært lav andel av boligmassen er tilpasset lavere funksjonsnivå i befolkningen, og bedre tilpasning av eksisterende private boliger og nye boligkonsepter kan utsette behovet for mer ressurskrevende tjenester og kan gi effektivisering.

Velferdsteknologi bidrar til stadig nye løsninger som gjør det enklere og tryggere for eldre å bli boende hjemme.

Arbeidet med å implementere velferdsteknologi i kommunene er komplekst, og for mange er det en stor jobb å øke bruken av velferdsteknologi fra en liten pilot og til hele grupper med innbyggere som kunne hatt behov for teknologien. For at kommunene skal kunne realisere gevinster i form av økt omsorgskapasitet og kvalitet forutsetter det store investeringer og kostnader i innførings- og endringsarbeidet. KS har foreslått at det sees på incentivordninger for å få ta ned kommunenes pukkelkostnader og øke implementeringen av teknologi.

I tillegg er det behov for standardisering av velferdsteknologi samt test- og sertifiseringsordninger slik at kommunene (og innbyggerne) trygges på at løsningene som tilbys tilfredsstiller krav til samhandling og kvalitet.

Vendbart toalett er et eksempel på produktutvikling som kan gi økt tilgjengelighet for mange, uten behov for økt areal på bad. Særlig for personer med dårlig balanse, kan slike nye produkter gjøre hverdagen bedre. Tilsynelatende en liten ting – men for brukerne er dette en klar forbedring som gir økt selvstendighet. Forflytninger på bad er ofte årsak til fall og krever ofte assistanse.

For ansatte i helse- og omsorgstjenesten vil dette gi helt andre arbeidsvilkår. Dette er en yrkesgruppe som jobber i vanskelige stillinger, har mange tunge løft og sliter med mye slitasje - det gjelder både i hjemmetjenester og i sykehjem og omsorgsboliger. Det er et enormt behov for produktutvikling som innehar disse fordelene – og som den enkelte kan installere også i sin egen bolig etter hvert. I Århus i Danmark har de tatt dette på alvor på senteret DOKK X.³ Muligheten for å teste ut hjelpemidler og tilrettelegge dem, samt at mange selv velger å kjøpe produkter som kan være nyttige bidrar til at flere blir selvhjulpne. Flere norske kommuner har etablert visningscenteret hvor folk kan komme å se på hjelpemidler og velferdsteknologi. Atri-X i Bærum kommune har etablert et tilsvarende senter som innbyggere kan benytte og få veiledning til hva de kan gjøre i egen bolig, hvilke løsninger kommunen tilbyr og hva de kan søke fra Hjelpemiddelsentralen. Atri-X og Emma MedLiv (fokus på utviklingshemmede) besøkes av mange kommuner og utdanningsinstitusjoner som kommer for å lære om bruk av velferdsteknologi og andre hjelpemidler. Dette finnes også andre eksempler.

Mer fleksibel bruk av investeringstilskuddet

---

³ <https://dokkx.aarhus.dk/>

Mer fleksibel bruk av investeringstilskuddet og en inkludering av trygghetsboliger i tilskuddsordningen vil kunne spare tjenester lenger opp i omsorgstrappen og utsette behov for heldøgns omsorgstjenester. Kommunene får i dag ikke støtte til utbygging av trygghetsboliger. En slik inkludering i tilskuddsordningen kan gi mulighet for mer differensierte tilbud og demme opp for noe av behovene for sykehjemsplasser og omsorgsboliger.

Investeringstilskuddet for omsorgsboliger og sykehjem har siden 2019 vært delt i to ulike ordninger – en for rehabilitering og en for nettotilvekst. Denne delingen er unødig byråkratisk og lite funksjonell. Tilstanden i kommunale omsorgsbygg er svært forskjellig, og mange har behov for rehabilitering av bygningsmassen. Investeringstilskuddet bør gå tilbake til en felles pott og kunne brukes på den måten som er hensiktsmessig for den enkelte kommune, og uten krav om netto tilvekst.

Trygghet for tjenester og støtte til pårørende.

Undersøkelser viser en sterk vekst i kostnader til kommunale helse- og omsorgstjenester. I perioden 2015-2020 var den vesentlig sterkere enn inntektsveksten. Det vil bli krevende å levere tjenester som møter behovene om veksten fortsetter, og dette forsterkes ved at andelen eldre i befolkningen øker og trolig vil ha behov for mer tjenester. Det må også tas hensyn til at det vil være liten effektivitet i tjenestene når reiseavstandene for hjemmetjenestene blir for store, og det kan skape behov for annen bolig enn den opprinnelige.

Nesten hele veksten i kommunenes pleie- og omsorgstjenester fra 2017 har kommet i aldersgruppene under 80 år. Forutsatt at yngre brukere også har lengre forventet levetid vil det gi en sterk økning over tid. Kommunene har også over tid fått mer spesialiserte oppgaver innenfor helse - og omsorgsområdet, blant annet som en konsekvens av endringer i spesialisthelsetjenesten. Det er grunn til å reise spørsmålet om en stadig mer spesialisert helsetjeneste i sykehusene vil være bærekraftig, hvis konsekvensen blir at oppgavene i kommunale helsetjenester fortsetter å øke, samtidig som kampen om arbeidskraften blir mer utfordrende.

Pårørendestøtte er et område mange ønsker å styrke. Det er viktig at en eventuell styrking sees i lys av utfordringsbildet i kommunal sektor. Det har vært jobbet godt med medvirkning, god informasjon og støtte i form av tilrettelegging for felles møter mellom pårørende, informasjonskvelder i tjenestene osv. Mange ønsker seg mer avlastning i form av korttidsopphold e.l. Det er gode grunner til å styrke avlastningstilbudet, men mangel på personell vil også her gjøre seg gjeldende.

En bærekraftig utvikling krever politiske tiltak som gir folk muligheter til å mestre livet sitt, delta og bidra i samfunnet. Løsningene finnes på tvers av sektor og i lokalsamfunnet, hvor kommunen i samspill med eldre, pårørende, frivilligheten, næringslivet og andre aktører kan utvikle og legge til rette for inkluderende og tilgjengelige lokalsamfunn hvor eldre kan bidra aktivt inn og samtidig få den helsehjelpen de har behov for når de trenger den.

Bolig og UU - lenker med eksempler.

<https://www.ks.no/fagomrader/velferd/bolig/styrking-av-kommunenes-rolle-som-boligpolitisk-aktor/>
<https://www.ks.no/contentassets/b3b7ed461beb434f8615c0c92a5a1f1e/BoligForLivet.pdf>
<https://www.ks.no/contentassets/b3b7ed461beb434f8615c0c92a5a1f1e/Handelslokaler.pdf>
<https://www.ks.no/contentassets/b3b7ed461beb434f8615c0c92a5a1f1e/UUOpparbeidetUteareal.pdf>
<https://www.ks.no/contentassets/b3b7ed461beb434f8615c0c92a5a1f1e/UUPublikumsbygg.pdf>
<https://www.ks.no/fagomrader/velferd/aldersvennlige-lokalsamfunn/handbok-i-aldersvennlige-lokalsamfunn/7-bolig-og-et-aldrende-samfunn/>

Med hilsen

Helge Eide
Områdedirektør samfunn, velferd demokrati

Åse L. Snåre
Avd. dir helse og velferd

Dokumentet er elektronisk godkjent og har ingen signatur